

МЕНЕДЖМЕНТ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІВ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗАКЛАДУ

Управління
ШКОЛОЮ

У статті йдеться про розвиток інноваційної культури педагогів інклюзивного навчання, участь батьків дітей з особливими освітніми потребами у навчально-виховному процесі закладу, навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах у неспеціалізованому навчальному закладі.

Ключові слова: інклюзивний заклад, інклюзивне навчання, інклюзивна освіта, інклюзія, особливі освітні потреби, спеціальна освіта.

Усі батьки прагнуть, щоб їхні діти були успішними в житті. А якщо дитина, наприклад, з глибокими вадами слуху? Тоді батьки переживають, шукають спеціальні школи, навіть часом відвозять туди дитину, а потім у розпачі повертаються додому. Вони розуміють, що дитина повинна жити і виховуватись у звичному для неї середовищі, навчатися поруч з ровесниками, яких вона знає з раннього дитинства, і відчувати щоденну турботу рідних.

Подібні проблеми, а також пріоритети і перспективи розвитку сучасної школи, визначені низкою нормативних документів Міністерства освіти і науки України, зумовили організацію у Городнявському навчально-виховному комплексі інклюзивного на-

вчання для категорії дітей з глибокими вадами слуху. Для них школа стала острівцем людяності і добра, дружби та взаємоповаги.

Задля забезпечення рівноправних умов навчання і розвитку дітей на засадах інклюзивної освіти у закладі створено нові організаційні, педагогічні, психологічні умови в усіх напрямках освітнього процесу – навчальному, виховному, управлінському. Зокрема, перерозподілено навчальні ресурси, урізноманітнено можливості навчання, мобілізовано на допомогу батьків і громадськість. Це дало можливість адаптувати школу до роботи з дітьми з глибокими вадами слуху та важкими по-

УДК 376-056.2/3:
[005+005.342

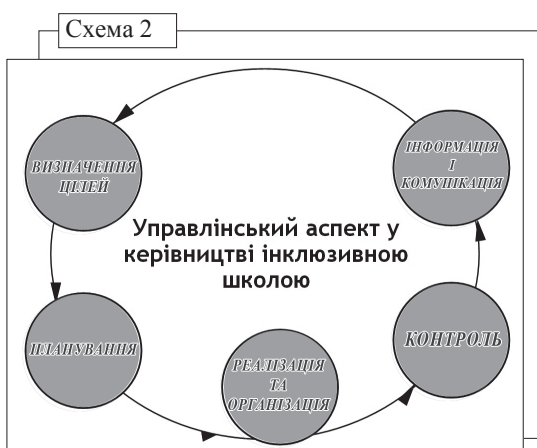
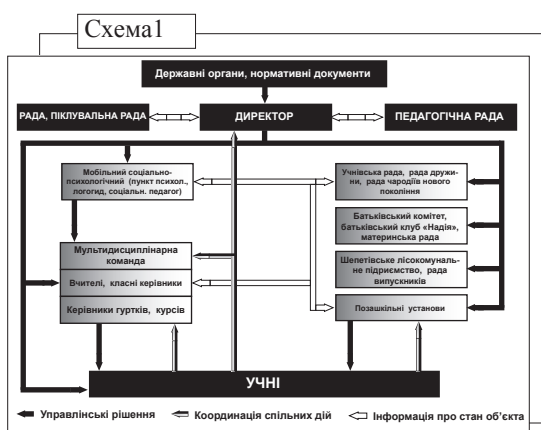

**Валентина
КРУПНИК**

Директор
Городнявського
навчально-
виховного комплексу
Шепетівського району
Хмельницької області,
учитель-методист
вищої категорії

Директор школи, ліцею, гімназій № 1-2 2017

рушеннями мовлення. Головна роль у цьому напрямі діяльності навчального закладу належить творчій роботі вчителя з високим рівнем професійних навичок.

Низка нормативних документів, зокрема, наказ Міністерства освіти і науки України № 1034 від 23.07.2013 р. «Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 р.», спрямовують увагу педагогічної громадськості на необхідність навчання дітей з особливими потребами у загальноосвітніх школах. Важливим у цій роботі є формування в усіх вчителів позитивного ставлення до інклюзивного навчання виявленням співчуття до особливих дітей.

Передусім у Городнявському навчально-виховному комплексі створено мультидисциплінарну команду (логопед, соціальний педагог, психолог, медична сестра, заступник директора з навчально-виховної роботи, асистент вчителя). Члени цієї команди, проаналізувавши наявні ресурси з підвищення кваліфікації вчителів і батьків, розробили проект «Інклюзивне навчання дітей з глибокими вадами слуху та важкими порушеннями мовлення», склали план роботи, обговорили його з учителями та батьками.

Означені аспекти є пріоритетними в управлінській діяльності щодо розвитку професійної компетентності вчителя інклюзивної школи (див. схему 2).

Модель управлінської діяльності, управлінський аспект (див. схему 1).

Розроблено індивідуальні навчальні плани, індивідуальні освітні траєкторії розвитку кожної дитини, адже успішне навчання учнів з глибокими вадами слуху та важкими порушеннями мовлення може забезпечити лише тактовний, глибоко продуманий індивідуальний підхід, толерантне ставлення. Головну роль у цьому процесі відіграє вчитель. Саме завдяки його діяльності реалізується державна освітня політика, забезпечується якість освіти учнів, а це, безперечно, залежить від його професійних і особистісних якостей, уміння застосовувати ефективні методи та засоби навчання.

Здатність учителя до впровадження нового у професійній діяльності може забезпечити цілеспрямований розвиток і навчання дітей з особливими потребами. Отже, розвиток професійної компетентності вчителя є не лише педагогічною проблемою закладу, а й має неабияке соціальне значення, адже від її розв'язання залежить реалізація інклюзивного навчання школярів. Тому за допомогою різноманітних семінарів, нарад, співбесід, консультацій (за участю спеціалістів з управління освіти, молоді та спорту Шепетівської районної державної адміністрації) ми навчаємо вчителів оцінювати особливі освітні потреби дітей, адаптовувати навчальні програми, працювати у команді з психологом, логопедом, асистентом вчителя, батьками. Консультативну допомогу з питань вдосконалення форм і методів навчання дітей з особливими потребами вчителі отримують також із інтернет-ресурсів шляхом самоосвіти.

На початку роботи в режимі інклюзії у вчителів виникають закономірні сумніви: «А чи зможу я це зробити?», «Я боюся відповідальності». Важливими чинниками, які спричиняють страх роботи з дітьми з глибокими вадами слуху та важкими порушеннями мовлення, є:

- 1) відсутність спеціальних знань;
- 2) можливі невдачі;
- 3) порушення усталеного порядку, звичок, взаємин.

Дирекція закладу мала великий сумнів,

що зможе забезпечити дітей педагогами з достатнім рівнем спеціальної підготовки. І не безпідставно. Не всі вчителі відразу можуть опанувати необхідні для інклюзії ролі.

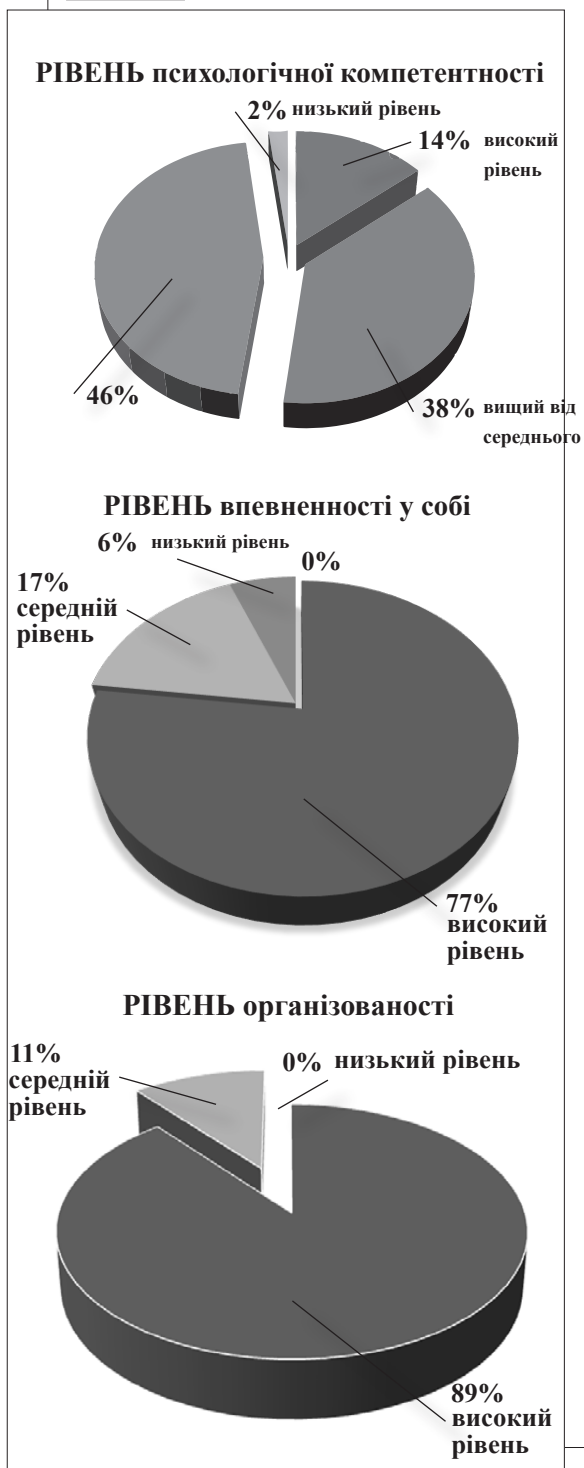
У класах, де навчаються діти з особливими потребами, запроваджено спеціальний фонетичний режим: вчителі говорять голосно і чітко, дотримуючи правильної артикуляції звуків. Учні сидять за першою партою, вчителі роблять навантаження на зоровий аналізатор (діти обов'язково мають друкований варіант теоретичного матеріалу), віддають перевагу наочно-інформаційним методам (презентації, дидактичний матеріал, дослідження, наочність). Один із лаборантів, асистент учителя, допомагає готувати матеріали до уроків.

Обов'язковою умовою успішного формування особистості дитини з особливими потребами є здатність бачити, знаходити і відкривати її вподобання та схильності, інтелектуальні, трудові, естетичні та творчі інтереси. Саме тому навчання організуємо на основі таких принципів: системності та послідовності, індивідуалізації, співпраці, комунікативної спрямованості, мовленево-розумової активності, функціональності, перспективності.

Пріоритетним напрямом роботи з учнями в інклюзивних класах є вміння проектувати особистість через пошук раціональних шляхів всебічного і гармонійного розвитку школяра. Основним орієнтиром у потоці неперервного навчально-виховного процесу є розвиток особистісного потенціалу кожної дитини. Він проявляється через інтелектуальні здібності, здатність до самоорганізації, пізнавальний інтерес до певного виду творчості, ставлення особистості до природи, людей, творчої праці і до себе.

У процесі інклюзії найважливішими є не окремі засоби корекції, а особистості вчителя й асистента вчителя, емпатія у стосунках з учнями, позитивне ставлення до них. Тоді вчителі сприймають учня таким, яким він є, і головну увагу звертають на позитивні риси, які має така дитина.

Схема 4

У закладі працює 1 вчитель-методист, 4 старших вчителів, а 62% колективу – це вчителі вищої і першої категорії.

Наявність інноваційного потенціалу вчителя для роботи з дітьми із вадами слуху та важкими порушеннями мовлення визначаємо за такими критеріями:

1) творча здатність педагога генерувати нові уявлення й ідеї, яка обумовлюється професійною установкою на досягнення пріоритетних завдань освіти, умінням проєктувати й моделювати свої ідеї на практиці;

2) високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина й різнобічність інтересів педагога;

3) відкритість особистості педагога до нового розуміння й сприйняття різних ідей, думок, напрямів, течій.

У результаті експертизи встановлено, що 64% вчителів готові працювати в інклюзивних класах. (див. схему 4).

Рівень готовності вчителів до роботи в інклюзивних класах (див. схему 3).

Розроблено концепцію управління розвитком інноваційної культури педагогів, зокрема, започатковано проєкти «Кадри», «Шляхом розвитку», «Дослідно-експериментальна робота», «Партнерство в ім'я дитини».

Інноваційна культура вчителя – це сукупність взаємопов'язаних компонентів:

- аксіологічного (сукупність педагогічних цінностей: оновлення професійних знань, уявлень і переконань);
- інноваційно-технологічного;
- кооперативно-діяльнісного;
- комунікативного;
- особистісно-творчого.

Основними чинниками, що сприяють розвитку інноваційної

культури вчителя інклюзивного закладу, є його особистісні якості, соціальна поведінка і мотивація професійної діяльності, свідома активність та творчий підхід до організації навчально-виховного процесу.

Серед основних шляхів підготовки вчителя до роботи в класах інклюзивного навчання необхідними є:

- 1) підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності;
- 2) взаєморозуміння між всіма учасниками навчально-виховного процесу та створення атмосфери підтримки;
- 3) прогнозування труднощів.

Важливо, щоб учителі володіли способами інноваційної діяльності, культурою співпраці, брали участь в інформаційному обміні, вміли творити власний досвід та адаптувати запозичений. Це стосується усіх напрямів діяльності вчителя у закладі, проте в класах інклюзивного навчання ці питання набувають нового змісту. Саме тому у закладі створено спеціальні умови формування інноваційної культури вчителя:

- інноваційні технології управління;
- формування інформаційної культури;
- нові критерії оцінювання його діяльності;
- критерії ефективності навчання школярів.

Методичний супровід розвитку інноваційної культури вчителів здійснюється за блоками:

- 1) **діагностичний** (діагностика рівня професійної підготовки, особистих якостей вчителя);
- 2) **пізнавальний** (теоретичні семінари, семінари-практикуми, самоосвіта, методичні оперативки, індивідуальна проблемна тема);
- 3) **тематичний** (розробка нових педагогічних ідей, школа ППД, динамічні творчі групи);
- 4) **експериментальний** (дослідно-експериментальна лабораторія (регіональний рівень) «менеджмент розвитку інноваційної культури педагогів у процесі профільного навчання школярів в умовах діяльності освітнього округу»);

5) **узагальнюючий** (творчі звіти, методичні тижні, випуск методичного бюлетеня, створення професійного портфоліо).

Методична колегія закладу розробила проект, метою якого стало створення моделі професійно компетентного педагога, визначення індивідуального маршруту формування професійної майстерності вчителя за рівнем його діяльності.

А яким бачать учні, педагоги успішного вчителя? На основі результатів проведеного анкетування створено модель професійних здібностей вчителя Городнявського навчально-виховного комплексу (див. табл. 1).

Пріоритетне значення надається ознайомленню вчителів з навчально-педагогічною діагностикою, індивідуальним консультуванням учнів, індивідуальними стратегіями навчання дітей з глибокими вадами слуху та важкими порушеннями мовлення. Проводяться тренінги, семінари, індивідуальні консультації, робота з членами динамічних груп (див. табл. 2).

Важливою ланкою в розвитку інноваційної культури вчителя є його робота над проблемною темою. Протягом квітня-травня з урахуванням проблемної теми закладу, діагностики вчителів, результатів та особливостей їхньої роботи, співбесіди, спільно з педагогом визначено проблемну тему, над якою вчитель працюватиме в наступному році.

АЛГОРИТМ РОБОТИ над проблемною темою

1. **Підготовчий етап** (аналіз діяльності педагога).
2. **Теоретична підготовка** (глибоке індивідуальне вивчення науково-методичної літератури з визначеної проблемної теми).
3. **Складання програми** діяльності (обґрунтування вибору теми та визначення цілей і завдань, розробка моделі діяльності).
4. **Аналіз і підсумок результатів** (апробація досвіду впровадження нових ідей, виступи на методичній сесії та конференції).

Ідея інклюзії заволоділа думками вчителів, стала складовою їхнього мислення. Вони вважають, що школа повинна бути країною щасливого дитинства для всіх уч-

Таблиця 1

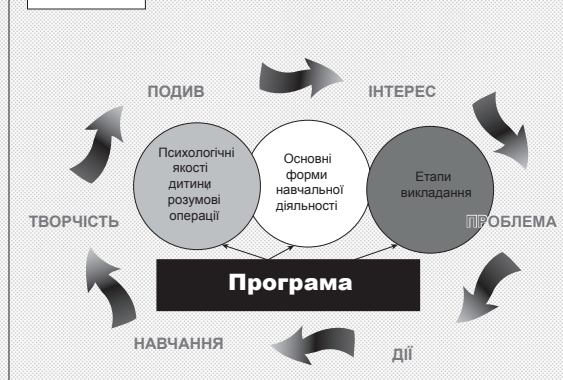
МОДЕЛЬ професійних здібностей вчителя			
Соціальна культура	Професійна культура	Моральна культура	Національна культура
Усвідомлення громадянства, високо розвинене почуття відповідальності, усвідомлення соціальної поведінки в різних соціальних групах, дотримання правових норм.	Знання свого предмета, компетентність, ерудиція, інтуїція, викладацький хист та педагогічний такт, володіння інноваційними технологіями, вимогливість до себе і колег, організаторські здібності, захоплення роботою та предметом.	Наявність моральних ідеалів: чесність, доброта, милосердя; доброзичливість, уважність до дітей, толерантність, цілеспрямованість.	Глибокі знання мови, традицій народу, його культури, історії та сучасності; національний патріотизм; любов до своєї Батьківщини і свого народу.

Таблиця 2

Диференційовані удосконалення педагогічної майстерності вчителів

Групи вчителів	Форми роботи
Підтримки	Інформування про нове у науці, залучення разом з досвідченими вчителями до підготовки педрад, круглих столів; надання методичної допомоги в організації навчально-виховного процесу, самоосвітньої роботи.
Ініціативи	Надається часткова допомога; проводяться семінари з окремих питань педагогіки і методики; заохочення до вивчення ПНД колег; використання самозвітів для стимулювання до удосконалення педагогічної майстерності.
Довір'я	Залучення до керівництва методичними об'єднаннями, проведення занять школи молодого вчителя, роботи творчих груп, узагальнення та поширення власного педагогічного досвіду; надання прав самоконтролю над своєю діяльністю; включення до резерву керівників школи.

Схема 5

нів, і кожен крок їхньої діяльності підпорядкований саме цьому. У календарних планах обов'язково передбачено індивідуальну роботу, в поурочних – корекційну мету. Розробляючи програму розвитку свого предмета, вчителі планують форми роботи з дитиною з глибокими вадами слуху та важкими порушеннями мовлення, модель її навчальних досягнень. Аналіз предмета передбачає не лише увагу до структури його наукової основи, а й опис елементів навчальної діяльності. Виділяються психологічні якості дитини, що сприяє вивченню предмета, розумові операції, навчальні дії, а також етапи викладання, основні форми навчальної діяльності (див. схему 5).

У процесі формування інклюзивного підходу вчителі виявляють готовність урізноманітнювати методики навчання, використовують мультимедійні засоби, впроваджують інноваційні освітні технології. Підготовлено два методичних посібники: «Інклюзивна освіта для дітей з порушеннями слуху в умовах загальноосвітньої школи», «Віртуалізація та варіативність простору особистості в умовах інклюзивного навчання» (для дітей з системними порушеннями мовлення внаслідок зниження слуху).

Реалізації поставлених на уроці завдань сприяє використання вчителем технології розвитку критичного мислення та створення ситуації успіху. Педагоги навчають учнів пізнавати, формують прагнення самовдосконалюватися, вірити у свої можливості. У дітей розвивається логічне, образне та асоціативне мислення, збагачуються емоційні переживання. Учні отримують простір для фантазії, творчого пошуку, розвитку ініціативи, перед ними відкриваються нові можливості.

Оскільки **пріоритетом** освіти є не репродуктивна передача

знань, умінь, навичок від учителя до учня, **а повноцінне формування і розвиток здібностей дитини**, вміння самотійно ставити навчальну проблему, формулювати алгоритм її розв'язання, контролювати процес і оцінювати здобутий результат, ми навчаємо наших учнів самотійно вчитися. Це стане запорукою успішного розвитку особистісного потенціалу молодої людини в суспільстві життєво компетентних громадян. З огляду на це роль учителя як авторитарного транслятора готових ідей змінюється – він спрямовує свої зусилля насамперед на корегування розвитку інтелектуального й особистісного потенціалу учня.

Учителі початкових класів часто використовують на уроках промені настрою та хвилинки відчуттів «*Логічна хвилинка*», «*Запах зеленої аптеки*», «*Слухаємо голоси*», «*Упізнаємо предмети*», «*Спробуй на смак*», психолого-педагогічні прийоми «*Сповідь*», «*Загальна радість*», «*Лінії обр'ю*», «*Рушай за нами*». Для кожного учня такі миттєвості стають своєрідним емоційним вибухом, оскільки насичені тоном дитячого захоплення та широті і по-різному розкривають кожну особистість.

На основі моніторингу процесу інноваційної діяльності та її результативності періодично робимо аналіз розвитку інноваційної культури педагогів. Важливим рушієм цього напрямку роботи є мотивація, тому досягнення вчителів, які працюють в інклюзивних класах, враховуються під час атестації. Працюючи над проблемою інклюзії, творча група проекту «*Портфоліо як шлях саморозвитку особистості за умов інноваційних змін*» розробила педагогічний інструментарій, науково-методичні рекомендації з інклюзивного навчання, створення індивідуальної освітньої траєкторії учнів з глибокими вадами слуху та важкими по-

рушеннями мовлення.

Звичайно, під час інклюзивного навчання виникають труднощі. Зокрема, перед учителем постає складна моральна проблема: кому надати турботи, уваги, часу? Недостатньо в Україні й методичних матеріалів, присвячених питанню психолого-педагогічного супроводу дітей з глибокими вадами слуху та важкими порушеннями мовлення у загальноосвітніх сільських школах. На рівні Міністерства освіти і науки України не розроблено алгоритм створення індивідуальних програм залучення таких дітей до загальноосвітнього простору.

Діти з особливими потребами. Ні, це не вирок. Школа з теплом і любов'ю плекає усіх своїх вихованців. Ресурсна забезпеченість уроків підсилюється проведенням позакласних занять. Учні беруть активну участь у житті школи, відвідують заняття гуртків «*Умілі руки*», «*Народна вишивка*», «*Робота з природними матеріалами*», спортивні секції. Ефективно працює гурток «*Світ без обмежень*». Діти комунікабельні, дружні, життєрадісні. Із задоволенням беруть участь у різноманітних Всеукраїнських конкурсах («*Колосок*», «*Кенгуру*», «*Соняшник*», «*Кришталева сова*», «*Патріот*»), готують власні презентації, колективні творчі проекти.

Валентина Крупник
Менеджмент розвитку інноваційної культури педагогов інклюзивного заведення

В статті розповідається про розвиток інноваційної культури педагогов інклюзивного навчання, участі батьків дітей з особливими освітніми потребами в навчально-виховному процесі закладу, специфіці навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах в спеціалізованому навчальному закладі.

Ключевые слова: інклюзивний заклад, інклюзивне навчання, інклюзивне навчання, особливі освітні потреби, спеціальне навчання.

Valentyna Krupnyk
Management of the development of the teacher's innovation culture in an inclusive institution

This article describes the development of innovative culture teachers in inclusive establishment, participation of parents of children with special needs in the educational process of the institution, especially the education of children with special educational needs in inclusive classes in ordinary schools.

Keywords: inclusive institution, inclusive teaching, inclusive education, inclusion, special educational needs, special education.

Наш заклад робить все для того, щоб діти з особливими потребами почувалися повноцінними членами великого шкільного колективу. Ми впевнені, що у майбутньому вони стануть успішними, соціально адаптованими людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України № 2442-VI «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» (2010 р.).

2. Концепція розвитку інклюзивної освіти, яка спрямована на виконання вимог міжнародних нормативно-правових документів, ратифікованих Україною, та визначає механізм запровадження інклюзивного навчання (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912).

3. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872).

4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.03.20103 № 1034 «Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року».

5. Дубасенюк О. А. Концептуальні положення теорії професійної виховної діяльності вчителя // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 4. – С. 90–97.

6. Колупаєва А. Особливості управління інклюзивною школою // Директор школи. – 2011. – № 11. – С. 23.

7. Онаць О. М. Організаційно-управлінські засади самоосвіти вчителя // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. – 2005. – № 6. – С. 65–69.

8. Савченко О. Я. Цілі й цінності реформування сучасної освіти // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 20–23.

9. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю / В. А. Сухомлинский. – Київ : Рад. школа, 1984. – 254 с.